

UŞAK İLİNİN BAZI KÖYLERİNİN GELENEKSEL KADIN BAŞ GİYİM VE SÜSLEMELERİNİN İNCELENMESİ

S. Çiğdem Koçak¹

Cengiz Doğan²

<https://orcid.org/0000-0001-5998-6394>

Araştırma Makalesi

Gönderi Tarihi: 19.12.2019

Kabul Tarihi: 29.12.2019

DOI:

Online Yayın Tarihi:30.12.2019

Öz

Anadolu’da kadın başlıkları oldukça çeşitli ve anlamlıdır. Kadın başlıkları sanatçı, sosyolog, arkeolog, tarihçi ve gezginler tarafından her zaman dikkate değer görülmüştür. Başlıklar; kuvvet, cesaret, hâkimiyet, uğur, güzellik, süs, bereket, koruyuculuk ve niyet unsuru olarak sembolize edilmektedir. Anadolu kadın başlıkları ve giysileri gelenekselleşmiş bir güzellik anlayışını ifade etmektedir. Ayrıca baş giyiminin, estetik ve sanatsal özellikleri, statü belirlemede de önemlidir. Başlıklar kültürel birikimlerin yarattığı eserlerdir. 1969-1970 yılları arasında Uşak ilinin Şükranıye, Susuzören ve Hocalar köylerindeki kadın baş süslemeleri ile ilgili yapılan bir çalışma Uşak Kent Müzesinde bulunmaktadır. Bu kaynaktan faydalanarak gelin başları ve kadın başlarının detaylı çizimleri; kumaş, renk, süs malzemeleri ve baş bağlama stilleri bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uşak kadın başlıkları, estetik, statü

INVESTIGATION OF TRADITIONAL WOMEN'S HEADRESSES AND ORNAMENTS OF SOME VILLAGES IN UŞAK

Abstract

Women's headdresses in Anatolia are quite diverse and meaningful. Women's headdresses have always been considered remarkable by artists, sociologists, archaeologists, historians, and travelers. Headdress; it is symbolized as an element of strength, courage, dominance, lucky charm, beauty, ornament, fertility, protection and intention. Anatolian women's headdresses and clothes express a traditional sense of beauty. Also, the aesthetic and artistic characteristics of headwear are important in determining the status. The headdresses are the works of cultural accumulation. A study on female head ornaments in Şükranıye, Susuzören and Hocalar villages of Uşak province between 1969-1970 is in Uşak City Museum. Fabrics, colors, ornamental materials and head tyings are analyzed in the light of this resource which consists of detailed drawings of bridal heads and female heads.

Key Words: Uşak women's headdresses, aesthetics, status

¹ Doktor Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, cigdem.kocak@usak.edu.tr

² Arkeolog, Uşak Kent Müzesi, cengiz6464dogan@hotmail.com

GİRİŞ

Geleneksel ya da teknolojik giysiler, tekstil aksesuarları, tekstilden yapılmış nesnelere; teknolojik özellikleri, kodlanmış mesajları, renkleri, süslemeleri, kullanım alanları gibi özellikleri ile bir ifade biçimi oluşturmuştur. Tekstillerin; bulunduğu bölgenin dili gibi, o kültürü ve gelenekleri yansıtarak iletişim kurabildiği, aynı dili konuşmayan insanlar arasında ortak bir dil işlevi gördüğü, bireysel duyguları ya da toplumsal olayları dışavurmak için kullanıldığı ve bazen de evrensel bir dil konuşabildiği görülmüştür. Bu tekstiller; renk, biçim, motif, desen, yazı, teknolojik donanım gibi özellikler kullanılarak, verilmek istenen mesaja göre oluşturulmuştur. Örneklerin tamamı incelendiğinde bu tekstillerin işitsel ifadelerde desteğine ihtiyaç duymadan, kendi ifadeleri ile iletişime geçebildikleri görülmüştür. Çoğunlukla; bir problemin var olduğu, konuşmanın zor olduğu ya da sınırlandırıldığı durumlarda, bir ihtiyaç doğrultusunda oluşmuşlardır. (Meydan, C., Yıldız, G., 2018:905-914)

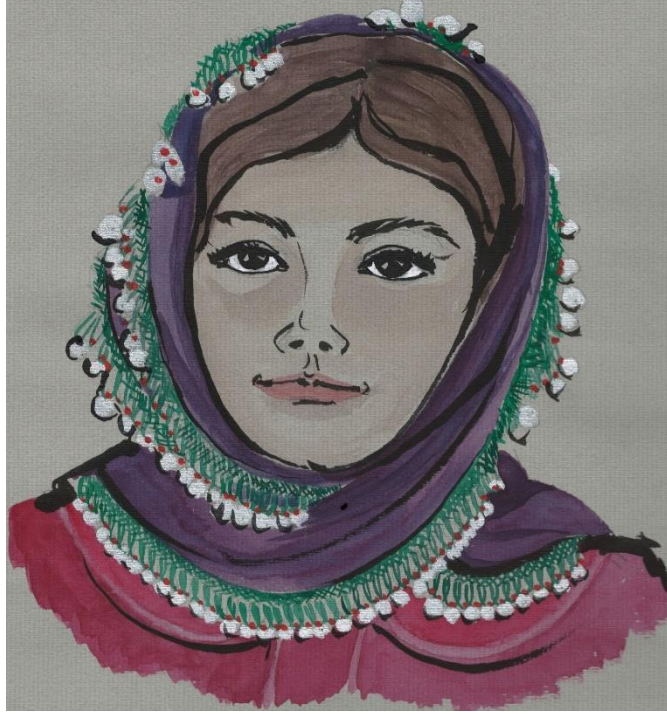
Geleneksel tekstiller, farklı bölgelerde yaşayan toplulukların yaşadıkları yerlere ait özelliklere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Farklı teknikler ile dokuma, örme, keçe, işleme, boyama ve baskı gibi ürünler oluşmaktadır. Geleneksel tekstil ürünlerinde kullanılan motiflerde ortak özelliklere rastlanmakta ancak aynı motifler farklı bölgelerde farklı isimler almaktadır. Türk kültürünün kimlik özelliği görevini üstlenen geleneksel tekstillerin birçoğu teknolojik gelişmeler karşısında üretimi azalmış veya yok olmuştur. Bu nedenle eski kültürel varlıklarımız olan geleneksel tekstilleri belgelemek korumak bu konuda çalışan kurum, kuruluş ve bireylerin görevidir. (Akpınarlı, H. F., Üner, İ., 2019:143)

Günümüzde modern çağın moda eğilimlerine bakıldığında, dünya genelinde bir geriye dönüş eğiliminin olduğunu ve etnik kültürler özgü tasarımlarının güncelleştiğini ve kaynak oluşturduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, zengin Anadolu kültürünün daha derin ve boyutlu araştırmalarla ve tasarım uygulamalarıyla güncelleştirilerek, unutulmaya yüz tutmuş değerlere dikkat çekilmesi gerekmektedir. Günümüzde, ülkemiz ve dünya moda trendlerinde zaman zaman yerini alan ve buluşları ile sanatçı diye nitelendirilebileceğimiz önemli moda yaratıcılarının, etnik kültürlerden ve geriye dönüşten yararlanmalarının altında, bilerek ya da bilmeyerek küresel tek kültürlülüğe karşı duruş yatmaktadır (Gargi, 2007:1-7)

Birçok kültürün, yaşam biçiminin, inanç, gelenek, göreneklerin birikimi olarak günümüzde de estetik ve kültürel değerini koruyan sanat eserleri niteliğindedir giyim kuşam ve baş süslemeleri. Kültürel çeyizlerimiz olan bu süslenme biçimi ile Anadolu kadını görüntüsü ile evine ocağına sahip çıkmak amacıyla güç ve kuvvet timsali olurken güzellik, kutsallık, sahiplenme, kendini adama gibi mesajları da iletmektedir. Aksesuarlarıyla Anadolu kadının görüntüsü çok renkli bir çiçek bahçesi iken o hassasiyet içerisinde kocaman bir banka etkisi ile gezen zırhlı bir süvari gibidir sevdiklerini korumak için. Gönlü ise parlaktır, şeffaftır, şefkat doludur, anadır. Görkemli giyimi ve baş süslemesi ile amacı saygı görmek, güçlü ve zengin görünerek güçlüklerle kolay baş edebilmektir. Etrafını saran dünyaya karşı bir çeşit dil oluşturmaktadır (Özder, 2008:480)

İlk bakışta göze güzel görünen bir baş süslemesi en basit giysiyle bile daha zarif görülebilir. Giyinme ve süslenmenin başlangıç noktası sayılabilecek olan baş süslemesi geleneği Anadolu'da halen devam etmektedir. Anadolu kadını baş süslemesine verdiği önemi şu sözler ile kanıtlamaktadır. "Sabah kalkınca önce baş, sonra aş sonra iş" sözleriyle çok açık bir şekilde vurgulamakta ve başını geleneklerine uygun tarzda oyalı yazmalar, rengarenk poşular, altınlar, boncuklar, gümüşler, çeşitli taşlar, renkli tüyler ve çiçekler ile donatmaktadır. Aynı zamanda bu süslemeler Anadolu kadının sessiz anlatım dili olur. Sevincini, üzüntüsünü çevresindekilere bu sessiz ve kibar anlatım dili ile estetik bir uyum içerisinde iletir. (Özder, 1999:8)

1. UŞAK İLİ ŞÜKRANİYE VE HOCALAR KÖYLERİNDE GELENEKSEL KADIN BAŞ SÜSLEMELERİ

Resim 1: Şükranîye Köyü Genç Kız Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Bu tülbent baş örtüsünün kenarları pullarla işlenmiştir ve Anadolu geleneğine uygun bir biçimde başa dolanmıştır. Kenar işlemindeki pulların estetik görüntüsünün yanında bereket ve doğurganlığı sembolize ettiğini söyleyebiliriz.

Resim 2: Şükraniye Köyü Genç Kadın Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Şükraniye köyü genç kadın başında; altınların altında dizi dizi dizildiği bir fes ve üzerine oyalı tülbentin dolandığı, koruyucu etkisine inanılan gümüş muskalarla da süslediği bir başlıktır. Bu başlıkta evli kadının tüm heybeti kendini gösterir. Ziyet eşyaları ile o yuvasının güçlü kadınıdır artık.

Resim 3: Şükraniye Köyü Yaşlı Kadın Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Şükraniye köyü yaşlı kadın başında; fes üzerine gümüş tepelik bulunmaktadır. Fesin kenarları nazar boncuklu siyah tülbent ile sarılmıştır ve yaşlı kadının başına fesin üzerinden sarı tülbent dolanmıştır.

Resim 4: Hocalar Köyü Genç Kız Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Hocalar köyü genç kız başı, renkli yerel dokuma örtününün siyah çatma üzerine dolanması ile yapılan örtünmedir. Anadolu'da genç kızların renkli örtünmesinin hoş görüldüğü gelenek burada gözümüze çarpmaktadır.

Resim 5: Hocalar Köyü Genç Kadın Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

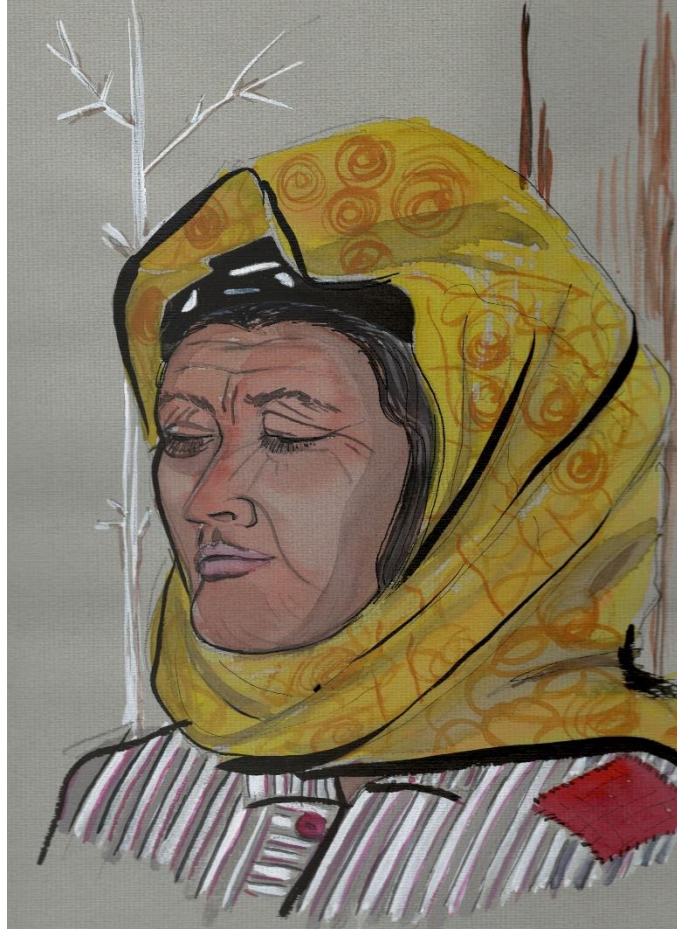
Hocalar köyü genç kadın başında ise önce kenarları oyali beyaz tülbent kadının başına dolanmakta ardından alınına allı pullu çatma çatılmaktadır. Çatmanın altından kadın başının hem sağından hem solundan süslemeler sarmaktadır. Muska işlemeli süsleme, kadını nazardan korumaktadır.

Resim 6: Hocalar Köyü Yaşlı Kadın Baş

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Hocalar köyü yaşlı kadın başı önce siyah beyaz yazma ile dolanır ve üzerine kenarları işlemeli beyaz tülbent örtülür. Resimde görülen örnekte olduğu gibi Anadolu geleneğinde yaşlı kadınların baş süslemesinin sade olması hoş görülmektedir.

Resim 7: Hocalar Köyü Yaşlı Kadın Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Diğer bir Hocalar köyü yaşlı kadın başı örneğinde de yine sadelik görülmektedir. Siyah beyaz yemeni kadının alnının üzerine gelecek şekilde başa çatılmakta ve üzerine sarı tülbent dolanmaktadır.

2. UŞAK İLİ ŞÜKRANİYE VE SUSUZÖREN KÖYLERİNDE GELİN BAŞI SÜSLEMELERİ

Konar-göçer ve yerli Türkmenlerde kadın başlıklarına çok önem verilir. Geleneklerin devam ettiği köylerde, yeni evlenmiş gelinin başına, ilk kez kadın başlığı bağlanacağı zaman konuklar davet edilerek özel “baş bağlama” töreni yapılır. Genç kız evlenirken gelinin başı “kız başı” olarak düzenlenir. Bu başı genç kızlar hazırlar. Gerdeğe girinceye kadar gelinin başı, kız başıdır. Gelin, baba evinden oğlan evine giderken bu baş süslemesi üzerine uçları pullarla işlenmiş al renkli bir örtü örtülür. Bunun üzerine renkli tüyler, çeşitli takılar yerleştirilerek duvak yapılır. Baştaki takılar ve tüyler arasında, uğur ve aydınlık getirmesi, kötülükleri uzaklaştırması inancı ile küçük bir ayna da yerleştirilir (Kırgızoğlu, 1992:125-140)

Resim 8: Gelin Başı

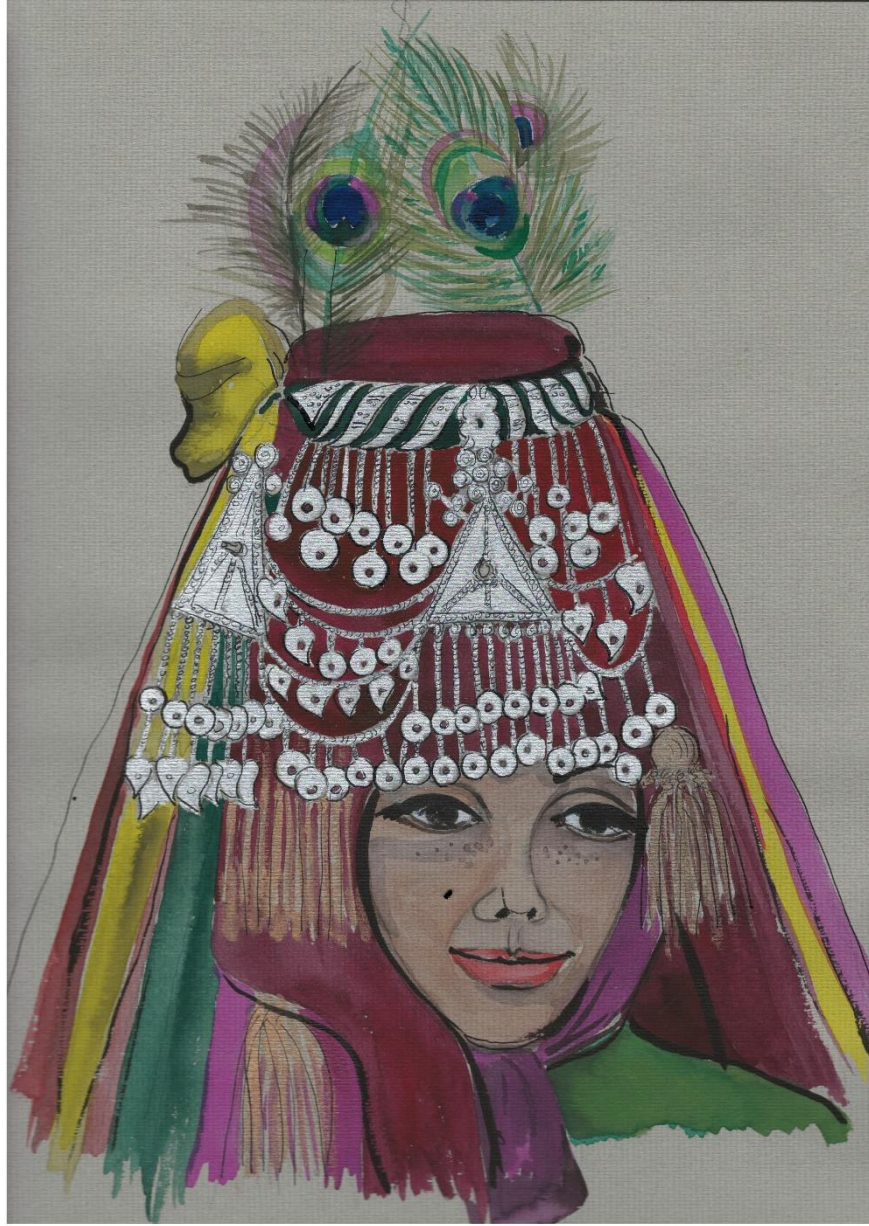
Kaynak: Koca, E., Kırkinciöglu, Z., 2018, Uşak İli Omurca Yöresi Geleneksel Gelin Giyiminin Biçimsel Özelliklerinin İncelenmesi s:49

Resim 9: Susuzören Köyü Gelin Makyajı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Uşak köylerinde düğün için gelin kız “Yüz Yazıcıları” tarafından süslenip bezenmektedir. Süsleme için kaşlara rastık, kirpiklere sürme ve yanaklara pul benekler yapıştırılır. Gelin başına çift veya tek sıra altınlar dizili feslik, boyunda beşbiryardeler, küpeler, yüzükler, bilezikler ve beline ortası işlemeli aynalı kemerler takılır. Geline mevsime göre kadife veya ipekten gelinlik, rugan ayakkabı giydirilir (Tümer, 1971:253)

Resim 10: Şükranıye Köyü Gelin Başı

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Şükranıye köyü gelin başı Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan İslamiyet öncesi Totemizm, Şamanizm inançlarının etkilerini taşımaktadır. Fesin üzerine sarılan rengarenk tülbentler gelinin coşkusuna ortak olmaktadır. Fesin üzerindeki gümüş başlıktaki üçgen şeklindeki muskaların koruyucu etkisi ve başlığın diğer parçalarının bereketi, doğurganlığı simgelemesi, geline güç ve ihtişam katmıştır. Orta Asya Şamanizm inancımızdan bize miras kalan, seçkinliği simgeleyen başlığın üzerindeki tavus kuşu tüyleri ise gelini özel ve önemli kılmaktadır.

Resim 11: Susuzören Köyü Al Duvak

Kaynak: Şahin, E., 1970, Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri, Uşak Kent Müzesi

Susuzören köyünde düğün eğlencelerinden sonra gelin için artık duvak günüdür. Duvak davulu çalındıktan sonra düğün sona erer. Susuzören köyü gelinin al duvağı yüzünü kapatır. Renkli tülbentler, çiçekler, tüyler ve gelini nazardan koruyan bir ayna ile gelin başı süslenmiştir.

SONUÇ

Anadolu giysileri ve başlıkları, bazı ortak özellikler bulunmakla birlikte bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Giyimin tamamlayıcı unsuru olan kadında başlık, sadece bir süs aracı değil, tamamen toplumsal içeriğe sahip, bir giyim ögesidir. Başlıkların önemi İslamiyet öncesi Totemizm, Şamanizm inançlarına kadar gitmektedir. Oldukça çeşitli ve anlamlı Anadolu kadın başlıkları kuvvet, cesaret, hâkimiyet, uğur, güzellik, süs, bereket, koruyuculuk ve niyet unsuru olarak kullanılmaktadır. Kadın baş giyim ve süslemeleri Osmanlı saray kadını için de büyük önem arz etmiştir. Saray kadını da ihtişamını baş giyiminde göstermektedir. Çünkü baş vücudun en dikkate değer kısmıdır. Giysilerini tamamlayan çok çeşitli form ve ölçülerdeki başlıkları değerli mücevherler ve tüy ile süsleyerek sosyal statülerini belirleyen anlamlar yüklemişlerdir. Müthiş hayal güçlerinin etkisi, estetik ve sanatsal anlamda baş giyimlerindeki ihtişamlarına ihtişam katmıştır. Saray kadının görkemli başlıkları 18. Yüzyıldan itibaren Batı etkisiyle farklılık göstermeye başlamış, geleneksellikten uzaklaşmıştır.

Bu çalışmada; Uşak Kent Müzesinin sağladığı kaynak katkısı ile Uşak ili Susuzören, Hocalar, Şükranıye köyleri kadınlarının anlam yüklü baş bağlama stilleri ve bu stillerin çizimlerinin gün yüzüne çıkabilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak genç kız ve yaşlı kadınların sadeliği göze çarparken, gelin ve evli kadın başının görkemi hem estetik hem de sosyolojik açıdan dikkat çekmektedir. Anadolu geleneğinde evli kadına ailesini sevmek ve korumak ile ilgili önemli görevler düşmektedir. Dolayısı ile kadının evliliğe ilk adımını attığı andan itibaren başlıkları önemsenmektedir. Renkleri, süsleri ve ziynetleri ile gelin ve kadın başlıkları geleneklerimizde kadını özel kılmaktadır.

Günümüz modasında etnik kültürlerden yararlanmak ve hikayesi olan ürün tasarlayabilmek büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmenin de etkisiyle, giyimde aynılıkların değil, farklılıkların ifade edilebilmesi esastır. Anadolu kadın başlıklarındaki gelenekselleşmiş güzelliklerimizin coşkulu anlatımı, sanatta farklı bir ifade aracı olan moda ilham vermektedir. Tekstil sanatçılarımız yöresel değerlerimizin derinliklerine inerek, ulusal kültürlerini dünya kültürleriyle sentezleyebilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akpınarlı, H. F., Üner, İ.(2019), Geleneksel Tekstillerin Özellikleri ve Çeşitleri, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34.
- Gargi, Z. (2007). *Geleneksel Kadın Giyiminde Bel Aksesuarları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir.
- Kırgızoğlu, N., G. (1992), *Anadolu'da Geleneksel Kadın Başlıkları*, 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri. Ankara: Maddi-Kültür- Kültür Bakanlığı HKAG Yayınları, 5. Cilt
- Koca, E., Kırkincioğlu, Z., *Uşak İli Omurca Yöresi Geleneksel Gelin Giyiminin Biçimsel Özelliklerinin İncelenmesi*, *GSF Sanat Dergisi*,
- Meydan, C., Yıldız, G. (2018), *Bir İletişim Aracı Olarak "Tekstiller" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2): 905-915
- Özder, L., (1999), *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özder, L., (2008), *Yozgat İli Geleneksel Giyim-Kuşamı*, bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/cilt3/479-496.pdf
- Şahin, E., (1970), *Uşak Köylerinde Baş Bağlama Şekilleri*, *Uşak Kent Müzesi*
- Tümer, H., (1971), *Uşak Tarihi*, İstanbul, s:253